

Miloš D. Đurić
Elektrotehnički fakultet
Univerzitet u Beogradu

Nada Krnjaić-Cekić
Mašinski fakultet
Univerzitet u Beogradu

81'255.2:53
<https://doi.org/10.18485/melissa.2017.16.2.ch18>

TEORIJA RELEVANTNOSTI I PREVOĐENJE KONCEPTUALNOG JEZIČKOG MATERIJALA NA PRIMERU DISKURSA FIZIKE ELEKTRIČNIH GASNIH PRAŽNENJA

Sažetak

Predmet našeg rada jeste ispitivanje mogućnosti primene Teorije relevantnosti na prevođenje jezičkog materijala iz oblasti engleskog jezika struke, ili preciznije, diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja. Pre nego što smo pristupili analizi, detaljno smo sagledali u kojoj meri je moguće implementirati kognitivno-komunikacijski princip relevantnosti u procesu prevođenja konceptualnog jezičkog materijala, i to na primeru diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja. Pored primene u prevođenju ovog specifičnog diskursa, smatramo da naše istraživanje može da doprinese osvetljavanju izvesnih aspekata procesa usvajanja drugog jezika, naročito ako se semantička komponenta procesa usvajanja drugog jezika posmatra kao unidirekcionni prevod sa jezika L1 na jezik L2. Takođe, u radu smo analizirali i raznovrsne kodno-inferencijalne, odnosno, semantičko-pragmatičke konfiguracije koje se ostvaruju u prijemu teksta u originalu (L1) i prevodu (L2) oslonivši se na distinkciju koja se pravi između direktnog i indirektnog prevoda.

Ključne reči: konceptualni jezički materijal, leksičko-pragmatički procesi, diskurs fizike električnih gasnih pražnjenja, prevođenje, relevantnost, teorija relevantnosti, prevodni ekvivalent, podaci zasnovani na korpusu.

U ovom radu smo analizirali izvesne aspekte prevođenja konceptualnog jezičkog materijala i to na primeru diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja. U ovoj studiji usvojili smo teorijsko polazište koje predlaže Teorija relevantnosti. Shodno tome, naša analiza se zasniva na pretpostavci teorije relevantnosti o ulozi inferencije u razumevanju i kognitivno-semantičkoj distinkciji između

konceptualnih i proceduralnih kodiranja. Drugim rečima, naročitu pažnju smo poklonili implikacijama koje nameću dve distinkcije zasnovane na teoriji relevantnosti, od kojih je prva kognitivno-semantička (između konceptualnog i proceduralnog značenja), a druga je pragmatička distinkcija (između eksplikatura i implikatura). Razlog za odabir ovog teorijskog okvira leži u tome što teorija relevantnosti objedinjuje sve nivoe analize, pa, između ostalog, predstavlja moćan aparat i za analizu prevodnog materijala.

Pored navedenog, uzeli smo u obzir, i pogledali na primerima iz diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja, proširenje teze o poddeterminaciji na nivou leksičke semantike za usvajanje značenja leksičkih jedinica, što bi moglo da ima implikacije i u domenu usvajanja drugog jezika (ili preciznije engleskog jezika struke) i u domenu teorije i prakse prevođenja.

Takođe, ilustrujući primerima iz diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja (smer: engleski – srpski), pogledali smo na koji način kognitivno-pragmatički pristup jeziku, zasnovan na inferencijalnosti, može da doprinese prevodilačkoj teoriji i praksi. Nužno je napomenuti i aspekt (a čini se i doprinos) našeg rada koji se može eventualno primeniti u procesu usvajanja drugog jezika, ili još preciznije, usvajanja engleskog jezika struke i to specifičnog jezičkog materijala u vidu diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja, naročito ako posmatramo semantičku komponentu procesa usvajanja drugog jezika kao jednosmerni prevod sa L1 na L2.

Kao što smo pomenuli, kao jednu od polaznih tačaka u našem ispitivanju i analizi prevoda, uzeli smo hipotezu o leksičkoj poddeterminaciji. Teza o poddeterminaciji je jedan od osnovnih postulata teorije relevantnosti (cf. Sperber & Wilson 1995), a prema njoj, jezički izrazi, koji kodiraju konceptualne podatke, pragmatički se obogaćuju. Na ovaj način se dobijaju propozicioni konstituenti iskaza, koje je govornica nameravala da saopšti. Parafrazirajući Sperbera i Vilsonovu konstatujemo, na osnovu literature, da iskazi prirodnog jezika ne kodiraju ništa propoziciono, već, radije služe kao šablon za obrazovanje potpuno propozicione mentalne reprezentacije.

Pošto nam je teorija relevantnosti poslužila kao osnovni teorijsko-metodološki okvir, kao i prilikom formulisanja sadržaja i cilja našeg istraživanja, u narednom delu rada ćemo ukratko sumirati izvesne aspekte ove atraktivne teorije.

Kao što smo napomenuli na početku, kao polazište uzeli smo teo-

riju relevantnosti¹, pre svega zato što teorijski okvir teorije relevantnosti objedinjuje sve nivoe analize, pa nam se, u tom smislu, čini kako korisnim, tako i primenljivim u teoriji i praksi prevođenja. No, pogledajmo kako se teorija relevantnosti tretira u pertinentnoj lingvističkoj literaturi.

U literaturi se kaže da se pojam relevantnosti koristi u mnogim oblastima uključujući logiku, veštačku inteligenciju i psihologiju, između ostalog (Wilson 1999: 719). Konstatuje se, da su primenom ove teorije, jezikoznalci takođe doneli svežiji vazduh ovim i drugim disciplinama (Padilla Cruz 2016: 1). Teorija relevantnosti se postepeno stvarala i primenjivala da bi Wilson i Sperber uobličili teoriju relevantnosti sredinom devedesetih godina XX veka (Polovina, 1996: 45), a rad u okviru teorije relevantnosti, u međuvremenu, je postao kolektivni poduhvat (Sperber & Wilson, 1998: v). U literaturi se takođe navodi da se teorija relevantnosti, kao teorija ljudske komunikacije i spoznaje, zasniva na gledištu da ljudi imaju psihološku (tj. biološku) predispoziciju da obraćaju pažnju na demonstrativne stimulanse (Žegarac 2005: 17)². Pored toga, intuitivno posmatrano, relevantnost jeste potencijalno svojsto ne samo spoljašnjih stimulansa već i unutrašnjih predstava (Wilson and Sperber 2002: 46).

Prema literaturi, teorija relevantnosti je inferencijalni pristup pragmatiki (Wilson & Sperber 2002: 45), a sagledava se i kao pokušaj detaljne razrade jedne od Grajsovim centralnih tvrdnji – da je suštastveno obeležje ljudske komunikacije, kako verbalne, tako i neverbalne, zapravo, izražavanje i prepoznavanje namera (Wilson & Sperber 2004: 607; Wilson 1999: 719). Imajući u vidu pregled literature radova koji uspešno primenjuju teoriju relevantnosti, čak se govori i o revoluciji zasnovanoj na teoriji relevantnosti (npr. Padilla Cruz 2016: 3). Na dalje, u relevantnoj lingvističkoj literaturi konstatuje se da je teorija relevantnosti zapravo teorija pragmatike koju su osamdesetih godina XX veka razvili Sperber i Wilsonova,

1 Prevodni ekvivalent „teorija relevantnosti“ nalazimo u pertinentnoj lingvističkoj literaturi (cf. Polovina 1996; Žegarac 2005), a smatramo da se upravo ovakav prevodni ekvivalent ne protivi fonotaktičkim pravilima srpskog jezika, te smo ga usvojili, kako u ovoj studiji, tako i u prethodnim zajedničkim radovima (cf. Đurić & Krnjaić-Cekić 2014; Đurić & Krnjaić-Cekić 2016a, *inter alia*) kao i u *Glosaru teorije relevantnosti* (Đurić & Krnjaić-Cekić 2016b).

2 Iscrpan pregled literature iz domena teorije relevantnosti i njene primene obezbedio je Francisco Yus Ramos u svom radu (Yus Ramos 1998: 305-345). Takođe, autor Manuel Padilla Cruz popisao je različite (novije) primene teorije relevantnosti u specifičnim oblastima (Padilla Cruz 2016: 1-29).

a često se sagledava kao konsolidacija Grajsove teorije o konverzionim maksimama (Matthews 2005: 317). Pored toga, ovde je neophodno uvesti i pragmatiku i povezati je sa teorijom relevantnosti, a u literaturi se konstatuje da je glavni cilj neke pragmatičke teorije da objasni kako slušateljka prepoznaje nameravanu interpretaciju iskaza (Wilson & Sperber 1994: 85). Složili bismo se sa konstatacijom iznetoj u literaturi, da je teorija relevantnosti zasigurno probudila interesovanja mnogih pragmatičara i opštih lingvista rešavajući mnoge probleme i postavljajući pitanja koja podstiču na razmišljanje (Padilla Cruz 2016: 1).

U ovom teorijskom okviru pisani i usmeni diskurs³ mogao bi se sagledati kao jedan vid intencionalno-inferencijalne komunikacije. Na dalje, ovaj diskurs je ustrojen na takav način da ga sačinjavaju kontekstualizovani iskazi sa eksplicitnim i implicitnim sadržajem.

Prema literaturi, relevantnost se određuje i kao mera efikasnosti u ljudskoj spoznaji i komunikaciji (Žegarac, 2005: 17), a glavni predmet proučavanja u okviru teorije relevantnosti jesu misli, koje su privatne i neiskustvene, kao i demonstrativni činovi, koji su javni i iskustveni. Vilsonova i Sperber *explicite* kažu da relevantnost nije samo potencijalno svojstvo iskaza i drugih pojava koje se mogu posmatrati, već i misli, sećanja i izvedenih zaključaka (Wilson & Sperber 2004: 608).

Prema literaturi, teorija relevantnosti polazi od kognitivnog usmerenja prema kome je ljudski kognitivni sistem usmeren ka maksimalnoj relevantnosti (Sperber & Wilson, 1987: 740; Wilson, 1999: 719; Wilson & Sperber, 2002a: 50; Wilson & Sperber, 2002b: 254; Wilson & Sperber, 2004: 610), ili preciznije, ovaj sistem je usmeren ka postizanju najvećeg broja kognitivnih efekata uz najmanji utrošak procesualnog napora⁴. Ovo osnovno kognitivno usmerenje formulisano je kao prvi ili kognitivni prin-

3 Iako svesni distinkcije koju neki lingvisti prave između teksta i diskursa, ovde smo usvojili jedno prilično široko određenje, koje nalazimo u relevantnoj lingvističkoj literaturi. Između ostalog, stručnjaci za diskurs analizu kažu „[...] u lingvistici se termini *tekst* i *diskurs* često koriste naizmjenično“ (Lakić 1999: 5). Dakle, kada koristimo leksemu *diskurs* u našoj studiji, dajemo joj značenje koje je učitao lingvista Igor Lakić, ili još preciznije, tamo gde je to relevantno, koristimo njegovu distinkciju *pisani diskurs – govorni diskurs* (Lakić 1999: 6).

4 Vilsonova i Sperber čak konstatuju da ljudi obraćaju pažnju na najrelevantnije raspoložive pojave i da pokušavaju da konstruišu najrelevantnije moguće reprezentacije ovih pojava, a potom da ih obrade u kontekstu koji maksimizira njihovu relevantnost. Na kraju kažu da relevantnost i maksimizacija relevantnosti jesu ključ za ljudsku kogniciju („Relevance, and the maximisation of relevance, is the key to human cognition“) (Wilson & Sperber 1994: 91).

cip relevantnosti (Sperber & Wilson 1995: 260), koji glasi „Human cognitive processes are aimed at processing the most relevant information available in the most relevant way.” (Ljudski kognitivni procesi usmereni su ka obradi najrelevantnije raspoložive informacije na najrelevantniji način; prevod sa engleskog: M. D. Đurić & N. Krnjaić-Cekić).

Pre nego što pređemo na drugi princip, opisali bismo kratko način odvijanja procesa, naročito pošto ljudi pripisuju namere, želje, ali i verovanja i time interpretiraju ponašanje na mentalistički, odnosno intencionalni način. Prema literarni teorije relevantnosti, stimulansi mogu dovesti do kognitivnih efekata, a perceptualni sistemi automatski reaguju na ove stimulanse. Na dalje, stimulansi se, potom, transformišu u reprezentacione sheme i ulaze u konceptualne inferencijalne sisteme gde se, dalje, povezuju, što je moguće efikasnije, i to sa nekim postojećim i aktiviranim reprezentacijama u cilju dobijanja što je moguće više kognitivnih efekata. Na dalje, pažnju zadobija onaj stimulans koji u datom trenutku ima najviše izgleda da ispuni očekivanje relevantnosti. U teoriji relevantnosti, glavni predmet su misli (privatne i neiskustvene) i demonstrativni činovi (javni i iskustveni) kojima se misli saopštavaju.

Na dalje, informacija koja se saopštava izvesnim iskazom nameće i izvesno očekivanje relevantnosti. Preciznije, govornica zahteva pažnju sagovornice. U suprotom, komunikacija ne bi uspela. Potom, sagovornica dobija određene kognitivne efekte, koji su vredni date pažnje, pa samim tim, oni su vredni utroška procesualnog napora. Ovo je formulisano u drugom ili komunikativnom principu relevantnosti koji predstavlja okosnicu teorije Sperbera i Wilsonove (Sperber & Wilson 1995: 260), a glasi: „Every act of ostensive communication conveys a presumption of its own optimal relevance.” (Svaki čin demonstrativne komunikacije saopštava pretpostavku o sopstvenoj optimalnoj relevantnosti; prevod sa engleskog: M. D. Đurić & N. Krnjaić-Cekić).

Pored prvog i drugog principa relevantnosti, važan je i pojam optimalne relevantnosti, kojim se osvetljava komunikativni princip (Sperber & Wilson 1995: 270; Wilson & Sperber 2002a: 52), a koji glasi: „The ostensive stimulus is relevant enough for it to be worth the addressee’s effort to process it. The ostensive stimulus is the most relevant one compatible with the communicator’s abilities and preferences.” (Demonstrativni stimulans⁵ je dovolj-

5 U našim radovima koristimo prevodni ekvivalent „demonstrativni stimulans“ koji smo naveli i u našem glosaru (cf. Đurić & Krnjaić-Cekić 2016b) u potpunosti uvažavajući i drugo prevodno rešenje, odnosno, prevodni ekvivalent „pokazni stimulus“ koji se nudi u relevantnoj lingvističkoj literaturi (cf. Žegarac 2005: 19).

no relevantan da zavredi sagovornikov napor da ga obradi. Demonstrativni stimulans je najrelevantniji stimulans prema govornikovim sposobnostima i sklonostima; prevod sa engleskog: M. D. Đurić & N. Krnjaić-Cekić).

Sledstveno tome, relevantnost je ravnoteža koja se uspostavlja između kognitivnih, tj. kontekstualnih efekata i procesualnog napora, koji može biti u vidu pažnje, memorije ili inferencije. Pri jednakoj obradi informacije, relevantnost je veća ako se dobija više efekata, ako je napor veći, relevantnost je manja.

U okviru teorije relevantnosti, informacija koja se saopštava nameće izvesno očekivanje relevantnosti. Preciznije, govornica zahteva pažnju sagovornice⁶, a sagovornica dobija izvesne kognitivne efekte koji zavređuju datu pažnju, odnosno utrošak procesualnog napora.

Pošto je uočeno da se pragmatički prevodi odlikuju različitim konfiguracijama eksplikatura i implikatura, pogledaćemo i kako se ova dva termina objašnjavaju u okviru teorije relevantnosti. Prema Sperberu i Vilsonovoj, eksplikature i implikature jesu propozicione forme saopštene u iskazu. Ovi autori kažu da je pretpostavka saopštena u iskazu / eksplicitna ako i samo ako je nastala razvojem neke logičke forme koju / kodira (Sperber & Wilson 1995: 182). S druge strane, pretpostavka saopštena u iskazu / koja nije eksplicitna jeste implicitna (Sperber & Wilson 1995: 182).

U intencionalno-inferencijalnoj komunikaciji sagovornicama je uzajamno očigledna namera govornice da pomoću stimulansa u vidu iskaza, prenese slušteljki izvesne pretpostavke, a potom slede i modifikacije kognitivnog sistema slušateljke. Kognitivni efekti izvesnog iskaza ostvaruju se kada slušateljka izvede kontekstualnu implikaciju čime potvrđuje i ojačava npr. postojeću pretpostavku. Naravno, slušateljka ulaže i napor prilikom tumačenja datog iskaza. Iskaz govornice je optimalno relevantan ako slušateljka dobija dovoljno kognitivnih efekata tokom interpretacije iskaza, a postizanje ovih kognitivnih efekata ne bi trebalo da iziskuje nepotreban procesualni napor.

Prema Karstonovoj, moguće kognitivne efekte trebalo bi sagledavati prema redosledu njihove pristupačnosti, odnosno prateći put najmanjeg napora. U trenutku kada se postigne očekivani nivo relevantnosti, ili kada taj nivo izgleda neostvarljiv, potrebno je stati (Carston, 1999: 8). Pogledaćemo sada sledeću razmenu iz diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja:

6 U suprotnom, komunikacija ne bi bila uspešna.

X: Shall we consider this sort of discharge?

Y: The multiplication is insufficient to lead to a self-sustaining discharge.

Sagovornica X mora da uloži dodatni inferencijalni napor da bi razumela odgovor sagovornice Y. Istovremeno, međutim, ona dobija i dodatne efekte, a sve ovo može se ilustrovati shematski sledećim pragmatičkim procesima koje je Karstonova (Carston, 2002: 140) modelovala prema Sperberu i Vilsonovoj (cf. Wilson & Sperber, 2000).

(a) rečenica sagovornice Y ima logičku formu [The multiplication is insufficient to lead to a self-sustaining discharge] (Ovo je autput jezičkog dekodiranja, odnosno, izlaz jezičkog dekodiranja).

(b) Iskaz sagovornice Y je optimalno relevantan za sagovornicu X. (Ovo je pretpostavka o relevantnosti).

(c) Iskaz sagovornice Y postaje relevantan time što odgovara na pitanje sagovornice X. (Ovo je standardno očekivanje relevantnosti kada se radi o pitanjima).

(d) Pri razmatanju napona koji su niski, a struje male, multiplikacija je nedovoljna i ne vodi ka ustaljenom pražnjenju, a struja teče samo u stohastičkim impulsima. (Ovo je krajnje pristupačna pretpostavka kojom se pospešuje odgovor na pitanje sagovornice X).

(e) Kad su naponi niski i struje male, multiplikacija je nedovoljna i ne vodi ka ustaljenom pražnjenju, a ako postoji spoljni uzrok za elektronsku emisiju, struja zavisi od intenziteta svetlosti. (prvo pristupačno obogaćenje iskaza sagovornice Y koje može da se kombinuje sa (d) u odgovoru na pitanje sagovornice X).

(f) Pri razmatanju napona koji su niski, a struje male, multiplikacija je nedovoljna i ne vodi ka ustaljenom pražnjenju, a struja teče (verovatno) samo u stohastičkim impulsima. (Ovo je izvedeno iz (d) i (e), zadovoljava (c) i postaje implikatura iskaza sagovornice Y).

(g) Kad su naponi niski i struje male, multiplikacija je nedovoljna i ne vodi ka ustaljenom pražnjenju, struja teče u stohastičkim impulsima, a ako postoji spoljni uzrok za elektronsku emisiju, recimo iz fotoelektričnog izvora, struja zavisi od intenziteta svetlosti. (Ovo je vrlo pristupačna implikatura izvedena iz (d) i (e) koja zajedno sa (f) i drugim implikaturama zadovoljava (b), standardno očekivanje relevantnosti).

(h) Sagovornice X i Y mogu da sagledaju i nešto drugo. Mogu da uzmu u obzir potencijal na cevi koje pada do jedne konstantne vrednosti ili pak pražnjenje koje se odvija u vrlo nehomogenom polju.

Kao što smo ilustrovali primerima (a-h), koji su modelovani prema pragmatičkim procesima Karstonove, saopštene propozicije se uzajamno paralelno podešavaju, te stoga inferencijalni proces ide od eksplikature ka implikaturi i obrnuto. Uloga pragmatičkog sistema je da dođe do značenja sagovornice Y, ili preciznije, do onoga što je sagovornica Y nameravala.

Pogledaćemo kako se tretira prevođenje u kontekstu teorije relevantnosti, zato što analiziramo prevođenje iz ugla teorije relevantnosti. U okviru translatologije, koja je, između ostalog, obuhvaćena ovim radom, konstatuje se da teorija relevantnosti nudi empirijsko objašnjenje ljudske komunikacije zasnovano na kogniciji (Gutt 1989: 76). Prema relevantnoj literaturi, Guttov doprinos i njegov predlog o distinkciji između direktnog i indirektnog prevoda pertinentno ilustruju primenu teorije relevantnosti na polje prevođenja (Yus Ramos 1998: 331). U literaturi koja se bavi prevođenjem zasnovanom na teoriji relevantnosti, istakli bismo i autore koji koristeći deskriptivnu i interpretativnu upotrebu jezika ukazuju na važnost deskriptivnog prevođenja (Martínez 1998: 171). Zanimljivi su i radovi koji se bave primenom teorije relevantnosti prilikom prevođenja specifičnih jezičkih jedinica, poput jezičkih markera (Dansieh 2008: 228-246).

Prevođenje predstavlja izazov u onim slučajevima gde ne postoje relacije simetričnog preslikavanja, odnosno, slučajevi kod kojih je korespondencija između forme i koncepta identična kako za jezik L1, tako i za L2. Ovakvi slučajevi su prilično jednostavni za prevođenje naročito kada se radi o konceptima koji se jednostavno preslikavaju na ovaj način. Na primer, u diskursu fizike električnih gasnih pražnjenja nalazimo primer korespondencije i jednostavnog mapiranja engleske jedinice *plasma*, francuske jedinice *plasma*, nemačke jedinice *Plasma* i srpske jedinice *plazma*, a sve ove jedinice označavaju koncept PLASMA. Međutim, postoje i malo složenija preslikavanja za čije konvertovanje je potrebno prizvati pragmatiku, kontekst, a u ovim slučajevima nam može pomoći i teorija relevantnosti.

U okviru teorije relevantnosti razvila se važna ideja o dve vrste značenja: konceptualnog, tj. reprezentacionog značenja i proceduralnog, tj. komputacionog značenja. Pored primene u teoriji i praksi prevođenja, ova ideja bi mogla imati izvesne reperkusije i na usvajanje drugog jezika. Kod prevođenja u okviru teorije relevantnosti, može se reći da bi relevantna odluka prevodioca mogla biti da li će prevod biti direktan, odnosno

semantički ili pak indirektan, odnosno pragmatički. Drugim rečima, prevodilac bi trebalo da odluči da li je njegov L2 output zasnovan na onome što reči kažu ili je zasnovan na onome što se rečima saopštava.

Važna je i distinkcija između direktnog i indirektnog prevoda. U literaturi se kaže da direktni prevod odgovovara ideji da prevod treba da prenese istovetno značenje kao original, a indirektni prevod obuhvata labavije stepene vernosti originalu (Gutt 1989: 75).

Pokazalo se da asimetrična preslikavanja mogu biti zahtevnija prilikom prevođenja, najčešće zbog specifične konceptualizacije koja se nalazi u srži procesa usvajanja prvog, odnosno, maternjeg jezika. Pogledaćemo primer iz našeg korpusa u tabeli 1⁷.

Ekscerpt 1	The plasma was studied in the afterglow by a microwave field in a second mode.
Ekscerpt 1a	Plazma je ispitivana u toku gašenja pomoću mikrotalasnog polja u drugom tipu oscilacija.

Tabela 1.

Kao što se vidi u ekscerptu 1. u L1 imamo formulaciju *in a second mode*, dok u 1a u L2 imamo šire objašnjenje prilikom prevođenja jer se navodi prevodni ekvivalent *u drugom tipu oscilacija*. Dakle, kod naučnih i stručnih tekstova (u šta spada i diskurs fizike električnih gasnih pražnjenja), javljaju se i varijacije u vidu manjeg ili većeg stepena kodiranosti prevoda na srpski u odnosu na veću inferencijalnost engleskog originala. Do ovoga naročito dolazi u slučajevima kada prevodioci percipiraju da bi izvesni recipijenti mogli da nedovoljno poznaju datu oblast diskursa fizike električnih pražnjenja.

Iz primera navedenog u tabeli, vidimo da prevodioci donose odluku o tome dali će njihov output biti semantički, tj. direktni prevod ili pak pragmatički, tj. indirektni prevod. Direktni prevod se zasniva na onome što reči kažu, dok se indirektni prevod fokusira na ono što se rečima saopštava⁸. Pogledaćemo još jedan primer iz našeg korpusa.

7 Prevod sa engleskog: Miloš D. Đurić i Nada Krnjaić-Cekić.

8 Terminima „direktni prevod“ (*direct translation*) i „indirektni prevod“ (*indirect translation*), između ostalog, barata Gut u svom radu (Gutt 1989)

Ekscerpt 2	The electrons were heated by feeding microwave power into the third mode of the cavity; the electric field strengths used in heating the electrons were computed from the power input and from the Q of this mode.
Ekscerpt 2a	Elektroni su se zagrevali dovođenjem mikrotalasne snage preko preko trećeg tipa oscilacija šupljine; jačine električnog polja potrebne za zagrevanje elektrona izračunavane su iz ulazne snage i iz Q faktora ovog tipa oscilacija.

Tabela 2.

Vidimo da je ekscerpt 2. iz L1 „proširen“ u ekscerptu 2a iz L2, odnosno da je „the Q of this mode“ prevedeno kao „Q faktor ovog tipa oscilacija“. Naime, pragmatički prevodi karakterišu raznovrsne konfiguracije eksplikatura i implikatura. Takođe, bitna je relevantnost prevoda, a u okviru teorije relevantnosti ova relevantnost se može sagledati kao svojevrsna ravnoteža između procesualnog napora i kognitivnih efekata. Pogledaćemo i sledeći primer.

Ekscerpt 3	Electrons are accelerated through a uniform field to a grid with a plate directly behind the grid.
Ekscerpt 3a	Elektroni se ubrzavaju kroz uniformno polje prema rešetki iza koje se neposredno nalazi ravna ploča.

Tabela 3.

Kao što vidimo, ako uporedimo ekscerpte 3. i 3a, uočavamo da veći stepen inferencijalnosti povlači za sobom i iziskuje veći procesualni napor, ali i veće kognitivne efekte. Ovo je slučaj zato što recipijenti prevoda ne dekodiraju pasivno već naprotiv, aktivno učestvuju u dobijanju različitih jakih i slabih kontekstualnih implikacija čime diskurs fizike električnih gasnih pražnjenja dobija na komunikativnosti. Pogledaćemo ekscerpte u tabeli 4.

Ekscerpt 4	Each electron that leaves the cathode moves toward the anode producing ionization on the way.
Ekscerpt 4a	Svaki elektron koji napušta katodu kreće se ka anodi proizvodeći jonske parove na svom putu.

Tabela 4.

Ekscerpti 4. i 4a ilustruju slučaj kada se jezički izrazi koji kodiraju konceptualne podatke u diskursu fizike električnih gasnih pražnjenja pragma-

tički obogaćuju, da bi se dobili propozicioni konstituenti iskaza, koje je govornica nameravala da saopšti. Vidimo da je srpski prevod adekvatan, zato što pruža jednu dodatnu dimenziju interpretacije („proizvedeći jon-ske parove“) u odnosu na polazni ekscerpt („producing ionization“).

Sledeći ekscerpti (tj. 5 i 5a) ilustruju tvrdnju koja se iznosi u literatu-ri, a prema kojoj, interpretativna sličnost između dve propozicione forme ne implicira da dva iskaza moraju biti identična, i da je u stvarnosti, ista-knutiji nameravani skup zajedničkih pretpostavki (Yus Ramos 1998: 331).

Ekscerpt 5	If photoelectrons are released from the cathode plate, we find that as the potential between anode and cathode is increased, a saturation value is reached which corresponds to the collection of all the initially produced photoelectrons.
Ekscerpt 5a	Ako se iz katode oslobađaju elektroni, sa povećanjem razlike potencijala između anode i katode postiže se saturaciona vrednost struje koja odgovara stanju kada su sabrani svi primarno proizvedeni fotoelektroni.

Tabela 5.

Kao što se vidi iz ekscerpata u tabeli 5, prevodilac mora da saopšti isti skup pretpostavki, koje je autorka originalnog jezičkog uzorka želela da saopšti, ali u osobitom kontekstu i različitim recipijentkinjama, ili publici, kako se to navodi u literaturi (Yus Ramos 1998: 331).

U literaturi o prevođenju iz ugla teorije relevantnosti, govori se i o vrstama i stepenima interpretativne sličnosti u prevođenju (Rosales Sequeiros 2001: 197-211). Prema ovom autoru, postoje sledeći načini na koje ono što je saopšteno može da odstupa od onoga što kodira, a to su: sužavanje koncepta, oslabljivanje koncepta, širenje koncepta i odjekiva-nje koncepta. No, citirani autor ističe da diskrepance u prevođenju često nastaju usled dejstva interpretativne sličnosti između onoga što je kodira-no i onoga što je saopšteno (Rosales Sequeiros 2001: 197).

Na dalje, ono što je relevantno za prevođenje jeste konceptual-no-proceduralna dihotomija jezičke semantike, tj. u našem slučaju, pre-vodne semantike. Drugim rečima, jezički oblici mogu se prevesti ili na koncepte ili na procedure, odnosno, samo na jednu vrstu kognitivnih podataka. Konceptualni izrazi ulaze u semantičku reprezentaciju datog iskaza *P* kao konstituenti. S druge strane, proceduralni izrazi daju podatke

o načinu postupanja sa konceptualnim reprezentacijama iskaza *Q*, ograničavajući pragmatičko-inferencijalne procese.

Pogledaćemo kako se u okviru pragmatike teorije relevantnosti sagledavaju pojmovi na primeru jednog leksičkog ajtema iz našeg korpusa:

(Q) As the current increases, the discharge begins to glow visibly and the potential across the tube drops to a constant value.

Analiza iskaza (Q) zasnovana je na pragmatičkom procesu obogaćenja od logičke forme ka propoziciji iskaza zasnovana na konceptualnoj modulaciji leksički kodiranog izraza DISCHARGE da bi se dobio *ad hoc* koncept DISCHARGE *, koji ulazi kao konceptualni istinosno-vrednosni konstituent propozicije iskaza (Q). Ovaj primer ilustruje situaciju kada saopšteni *ad hoc* koncept može da postane konstituent konceptualne reprezentacije iskaza osnovne propozicije, a koji zatim generiše relevantan skup implikatura. Iskaz (Q) ilustruje javljanje izvesno pragmatičko oslabljivanje značenja, odnosno, koristeći terminologiju Sperbera i Vilsonove, ilustruje labavu upotrebu jezika (Sperber & Wilson, 1986: 153-171).

Pogledaćemo i prevod iskaza (Q) na srpski jezik: „Kako struja raste, pražnjenje počinje da vidno sija i potencijal na cevi pada do jedne konstantne vrednosti.“ Ako uzmemo u obzir prevod iskaza (Q) na srpski jezik, vidimo da iskaz (Q) ilustruje veću kodiranost originala. Glagol „glow“ mogao bi se prevesti na više (i to odgovarajućih) načina na srpski jezik, a leksički ajtem „discharge“ kodira definicioni podatak iz konceptualne adrese DISCHARGE. Ovo je usled toga što „discharge“ može da generiše bar nekoliko semantičkih reprezentacija. Mi smo se tokom prevođenja ovog iskaza, opredelili za kodiranje relevantnog značenja u nameri da smanjimo procesualni napor pri jednakim kognitivnim efektima.

Ako pogledamo još detaljnije leksički ajtem „discharge“, vidimo da, kod leksičke jedinice „discharge“, leksički ulaz obuhvata fonetske, fonološke i sintaksičke podatke koji se odnose na ovu jezičku jedinicu. Logički ulaz jedinice „discharge“ obuhvata podatke iz skupa inferencijalnih pravila kao i analitičke implikacije koncepta „discharge“. Enciklopedijski ulaz obuhvata opšte i posebne podatke o konceptu „discharge“. Drugim rečima, konceptualna adresa je „DISCHARGE“, denotacija ove jedinice ukazuje na podskup skupa pražnjenja („a subset of discharges“), dok je leksički ulaz „/discharge/ NOUN“, a logički ulaz je „a type of electric gas discharge phenomena“. Enciklopedijski ulaz bi bio „...takes place in a very inhomogeneous

field, such as between a point and a plane or between coaxial cylinder...“.

Pogledaćemo još jedan primer iz korpusa: „Each electron that leaves the cathode moves toward the anode producing ionization on the way.“, a potom i njegov prevod na srpski: „Svaki elektron koji napušta katodu kreće se ka anodi proizvodeći jonske parove na svom putu.“ Engleski original i srpski prevod ispoljavaju ravnotežu između intencije, demonstrativnosti i informacije sadržane u njima. U skladu sa teorijom relevantnosti, može se konstatovati da je cilj da postignu adekvatnu kognitivnu reakciju i kontekstualne efekte koji čine njihovu poruku relevantnom u skladu sa pretpostavkama recipijenta čiji je maternji jezik engleski. S druge strane, recipijentkinja srpskog prevoda zahteva informativniji input („kreće se ka anodi proizvodeći *jonske parove* na svom putu“), pa kognitivni stimulansi moraju biti jači, intencije demonstrativnije, a kontekstualni efekti moraju da ispune očekivanja recipijentkinje teksta prevoda.

Cilj ovog rada bio je da ukaže na mogućnosti primene teorije relevantnosti u tretiranju i prevođenju diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja. Kao osnovni okvir korišćena je kognitivno-pragmatička teorija relevantnosti, koja je, uz lingvistiku i pragmatiku Grajsove orijentacije, jedna od vodećih pragmatičkih teorija u savremenoj lingvistici.

U ovoj kratkoj, i rekli bismo, nepretencioznoj analizi, ograničili smo se isključivo na konceptualnu semantiku i deskriptivne leksičko-pragmatičke procese. Svoja zapažanja ilustrovali smo isključivo primerima iz diskursa fizike električnih gasnih pražnjenja. U budućim istraživanjima ćemo primeniti i ostale mogućnosti bogatog analitičkog aparata teorije relevantnosti na možda još veći i raznovrsniji jezički uzorak.

Literatura

- Carston, Robyn. “The Relationship between Generative Grammar and (Relevance-Theoretic) Pragmatics” *UCL Working Papers in Linguistics* 11, (1999): 21-40. Print.
- Carston, Robyn. “Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics” *Mind & Language* Vol. 17, Nos. 1 & 2, (2002): 127-148. Print.
- Dansieh, Solomon Ali. “Relevance and linguistic markers: Implications for translating from English into a Gur Language” *Nordic Journal of African Studies* 17 (4), (2008): 228-246. Print.
- Đurić, Miloš D. & Nada Krnjaić-Cekić. „Neki aspekti prevođenja naučnih i stručnih tekstova“ *PREVODILAC* 3-4 (72), (2014): 64-80. Print.

- Đurić, Miloš D. & Nada Krnjaić-Cekić. „Prevođenje naučnih tekstova i teorija relevantnosti“ *PREVODILAC* 1-2 (75), (2016a): 52-65. Print.
- Đurić, Miloš D. & Nada Krnjaić-Cekić. „Glosar teorije relevantnosti“ *PREVODILAC* 3-4 (76), (2016b): 148-151. Print.
- Gutt, Ernst-August. “Translation and Relevance”, In: *UCL Working Papers in Linguistics* 1, (1989): 75-94. Print.
- Lakić, Igor. *Analiza žanra – Diskurs jezika struke*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Institut za strane jezike – Podgorica, 1999. Print.
- Martínez, José Mateo. “Be relevant (Relevance, translation and cross-Culture)”, *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 11, (1998): 171-182. Print.
- Matthews, P. H. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Reissued Edition. Oxford: Oxford University Press, 2005. Print.
- Padilla Cruz, Manuel. “Introduction: Three-decades of Relevance Theory”, *Relevance Theory: Recent Developments, Current Challenges and Future Directions*, ed. M. Padilla Cruz, 1-29. Amsterdam: John Benjamins, 2016. Print.
- Polovina, Vesna. *Prilozi za kognitivnu lingvistiku*. Beograd: Filološki fakultet, 1996. Print.
- Rosales Sequeiros, Xosé. “Types and degrees of interpretive resemblance in translation” *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 14, (2001): 197-211.
- Sperber, Dan and Deirdre Wilson. “Loose Talk”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, New Series, Vol. 86, 153-171, 1986. Print.
- Sperber, Dan and Deirdre Wilson. “Précis of *Relevance, Communication and Cognition*”, *Behavioral and Brain Sciences* 10, (1987): 697-754. Print.
- Sperber, Dan and Deirdre Wilson. *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell, 1995. Print.
- Sperber, Dan and Deirdre Wilson. “Preface”, *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 11, (1998): v-vi.
- Wilson, Deirdre. “Relevance and Relevance Theory”, *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*, eds. Robert A. Wilson & Frank C. Keil, 719-720. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1999. Print.
- Wilson, Deirdre and Dan Sperber. “Outline of Relevance Theory”, *Links & Letters* 1, (1994): 85-106. Print.
- Wilson, Deirdre and Dan Sperber. “Truthfulness and Relevance”, *UCL Working Papers in Linguistics* 12, (2000): 215-257. Print.
- Wilson, Deirdre and Dan Sperber. “Relevance Theory: A Tutorial”, *Proceedings of the Third Tokyo Conference on Psycholinguistics*, ed. Yukio Otsu, 45-70. Tokyo: Hituzi Shobo, 2002a. Print.
- Wilson, Deirdre and Dan Sperber. “Relevance Theory”, *UCL Working Papers in Linguistics* 14, (2002b): 249-287. 2002. Print.
- Wilson, Deirdre and Dan Sperber. “Relevance Theory”, *The Handbook of Pragmatics*, eds. Laurence R. Horn and Gregory Ward, 607-632. Oxford: Blackwell, 2004. Print.
- Yus Ramos, Francisco. “A decade of Relevance theory” *Journal of Pragmatics*, 30, (1998): 305-345. Print.

Žegarac, Vladimir. *Osnovi Teorije relevantnosti*. Beograd: Odsek za opštu lingvistiku, Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2005. Print.

Miloš D. Đurić

University of Belgrade
Faculty of Electrical Engineering

Nada Krnjaić-Cekić

University of Belgrade
Faculty of Mechanical Engineering

THE RELEVANCE THEORY AND TRANSLATING THE CONCEPTUAL LANGUAGE MATERIAL EXEMPLIFIED BY THE DISCOURSE OF ELECTRICAL DISCHARGES IN GASES

Summary

Relying on the relevance-theoretic framework, we examine explores certain implications of the relevance-theoretic approach to cognition and communication for a pragmatically-based approach to translation. Furthermore, we have taken as a starting point the hypothesis that translation might be accounted for as an instance of ostensive-inferential communication. Our working assumption has been applied to a number of examples from our corpus comprising English original (L1 excerpts) and Serbian translation (L2 excerpts) so as to illustrate how translators bridge the gap of what is encoded and what is communicated in the source language. Furthermore, our analysis is based on the relevance-theoretic assumption about the role of inference in comprehension and the cognitive semantic distinction between conceptual and procedural encodings. We have analyzed and explained the occurrence of interpretive resemblance when two propositional representations share their analytic and contextual implications in a given context. We apply the relevance-theoretic framework as our analytical apparatus in order to analyze specific discourse of electrical discharges in gases. In addition to repercussions on theory and practice of translation, our investigation might also have certain implications in the domain of Second Language Acquisition, particularly if the semantic component of the SLA process is considered as a unidirectional translation from L1 to L2.

Key Words: Conceptual Language Material, Lexical-Pragmatic Processes, Discourse of Electrical Discharges of Gases, Translation, Relevance, Relevance Theory, Translational Equivalents, Corpus-Based Data.